

AIDA DULKIENĖ

1919 m. evangelikų reformatų sinodas Švobiškyje

Nuo pat įsisteigimo (1557 gruodžio 14 d.) iki 1919 metų Vilniaus sinodas tvarkė buvusios Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės evangelikų reformatų parapijų reikalus¹.

1918 m. gruodį, A. Smetonai, M. Biržiškai ir M. Yčui išvykus į Berlyną dėl finansinės pagalbos Lietuvai, pradėjo pulti Raudonoji armija². 1919 m. lenkų generolas L. Želigovskis užėmė Vilnių, kuris atiteko Lenkijai³. Taip evangelikai reformatai Nepriklausomoje Lietuvoje tapo atkirsti nuo savo centro Vilniuje, kur buvo bendras nekilnojamas ir kilnojamas turtas, archyvas ir knygynas (biblioteka) su neįkainojamais unikatais⁴.

Švobiškio bažnyčios interjeras. Švobiškis. Pasvalio r. Apie 2004.
Nuotrauka iš Žiemgalos leidyklos rinkinių

Evangelikų reformatų sinodas 1919 m. rugpjūčio 15–17 dienomis susirinko Švobiškio bažnytkaimyje⁵. Švobiškio sinodui vadovavo prof. dr. J. Yčas⁶, jis buvo Sinodo direktorius pirmininkas. Susikūrus Nepriklausomai Lietuvai, buvęs dūmos deputatas Martynas Yčas buvo paskirtas Lietuvos finansų ministru, o jo brolis istorikas Jonas Yčas tapo švietimo ministru (1918–1919 m.)⁷.

Sinodo metu vyr. superintendentas V. Meškauskas buvo Švobiškio kunigas. Dr. J. Mikelėnas užsimena⁸, kad 1919 metų Nepriklausomos Lietuvos sinode dalyvavo visai silpnas sergantis generalinis superintendentas kunigas V. Meškauskas, trys kunigai, du kuratoriai, prof. J. Yčas, J. Dagys ir keturiolika parapijų atstovų. J. Mikelėnas akcentuoja, kad darbas pradėtas tik su 4 kunigais, kurie ėmėsi atkurti Reformatų bažnyčią po karo.

1919 m. Sinodo memorialuose užrašyta: dėl susisiekimo sunkumų negalėjo į Sinodą atvykti dvasi-ninkai ir kuratoriai iš lenkų okupuoto Lietuvos krašto. Ir, kadangi lenkams Vilnių užgrobus, susisiekti su Lietuvos evangelikų reformatų vykdomąja įstaiga Vilniaus kolegija nebebuvo galima, Sinodas nusprendė įkurti tokią vykdomąją įstaigą – Kolegiją Biržuose⁹.

Demarkacijos linija perskyrė Lietuvos žemes, ir Nepriklausomos Lietuvos evangelikai reformatai, prievarta atskirti nuo Vilniaus, 1919 metais įsisteigė laikinai Sinodą Biržuose, kad savarankiškai tvarkytų savo parapijų ir tikybos reikalus. 1919 metais Vilniaus sinodas suskilo į Vilniaus ir Biržų sinodą.

Naujai susiklosčiusi Evangelikų reformatų bažnyčios padėtis reikalavo greito sprendimo. Bažnyčios vadovybė turėjo nedelsdama reaguoti. Šis didžiulis darbas buvo atliktas 1919 m. Švobiškio sinode¹⁰.

Pradedant 1919 m., Lietuvos evangelikų reformatų sinodo posėdžiai buvo perkelti iš istorinės sos-tinės Vilniaus į Biržus. Švobiškio sinodas nutarė, kad Biržų sinodas turi perimti visas buvusio Vilniaus sinodo funkcijas, dirbti pagal Vilniaus tradiciją ir naudoti istorinį bažnyčios vardą Unitas Lituaniae¹¹.

Švobiškio sinodas padarė reikšmingą istorinį sprendimą: prisitaikyti prie naujos politinės situacijos, laikinai padalinti Bažnyčią pusiau ir įkurti du atskirus vienetus, vieną su centru Vilniuje, apimančią visas

okupuoto Vilniaus krašto ir pačios Lenkijos reformatų parapijas, kitą su centru, generalinio superintendente rezidencija, Biržuose, vienijančiu visas Lietuvos Respublikos reformatų parapijas¹².

Šis Sinodas nebuvo skaitlingas, bet jo dalyviai buvo vieningi¹³.

Dokumente „1919–1939 m. Sinodų kanonai“¹⁴ Lietuvos evangelikų reformatų sinodo, įvykusio 1919 m. Švobiškyje, trečias kanonas skelbia apie evangelikų reformatų kolegijos įkūrimą. Trumpai nusakomos priežastys: „Kadangi, lenkams Vilnių užgrobus, susisiekti su Lietuvos evangelikų reformatų vykdomąja įstaiga Vilniaus kolegija nebegalima, Sinodas nusprendė įkurti tokią vykdomąją įstaigą – Kolegiją Biržuose“.

Taigi 1919 m. Biržuose buvo įkurta evangelikų reformatų vykdomoji įstaiga – Kolegija¹⁵.

Švobiškio Sinodo metu išrinkti Kolegijos Biržuose nariai¹⁶: Vyriausias superintendantas V. Meškauskas išrinktas prezidentu, kun. P. Jakubėnas – viceprezidentu, mokytojas P. Šernas ir Povilas Klybas – nariais, mokytojas Jonas Dilys – generaliniu sekretoriumi, kun. A. Šernas – Kolegijos prokuratoriumi.

Generaliniu superintendentu buvo išrinktas prof. kunigas Povilas Jakubėnas ir sudaryta kolegija iš 3 dvasininkų ir 3 pasauliečių. Jos prezidentu visą laiką buvo pasaulietis Jokūbas Mikelėnas. Kolegija buvo aukščiausias Sinodo nutarimų vykdomasis organas¹⁷.

Biržų Kolegijai buvo pavesta ieškoti lėšų ir tvarkyti evangelikų reformatų reikalus¹⁸, kadangi vyriausias bažnyčios vykdomasis organas Kolegija su daugeliu prityrusių kuratorių Vilniuje tapo atkirstas demarkacijos linija¹⁹.

Tarp nutarimų tenka pažymėti kanoną, kuriuo deklaruojama, kad Lietuvos Evangelikų reformatų bažnyčia sudaro autonominį vieneta, kuris tvarkosi savo kanonais. Tokią Lietuvos valdžia ją ir pripažino. Buvo išrinkta pirmoji Kolegija (konsistorija) Sinodo nutarimams vykdyti ir einamiems reikalams tenkinti. Vyriausias evangelikų reformatų šeimininkas – Sinodas. Jis vienas turi įstatymų leidimo teisę, jis ordinauoja kunigus, dvasininkų sesijai pasiūlius, ir skiria juos parapijoms²⁰.

Švobiškio 1919 m. sinodo nutarimai liūdni. Konstatuojama, kad parapijose visur suirutė, jaučiamas žmonių religinis atšalimas, daug gyventojų serga. Parapijų namai karo metu apleisti, kiti sudeginti. Kunigų mažai, kuratorių – tik keletas. Parapijose nėra jokių organizacijų, kurios galėtų imti tvarkyti sugriautą ūkį²¹.

Švobiškio sinode daug dėmesio buvo skiriama žemės turto sutvarkymui. Buvo nutarta, kad reikia praplatinti Švobiškio kapines²².

Sinodui didžiausią rūpestį kėlė tai, kad trūko kunigų. 1919 m. jų tebuvo keturi. O, kunigui V. Meškauskui mirus, 1920 m. liko tik trys. Vėlesniais metais, Vilniaus evangelikų reformatų kolegijai kviečiant į jos organizuojamą Lietuvos sinodą, Biržų Kolegija, remdamasi Švobiškio Sinodo nutarimais, atsisakydavo dalyvauti.

1920 m. spalio 7 d. kolegijos protokole²³ Nr. 5 nutariama nesiųsti savo atstovų į 1920 m. spalio 31 d. buvusios Vilniaus evangelikų reformatų kolegijos šaukiamą Lietuvos sinodą ir išdėstomos tokios priežastys: šaukiamo Lietuvos sinodo laikas ir vieta yra nepatogūs, be to, nėra skubaus reikalo dėl kurio reikėtų sušaukti Sinodą anksčiau numatyto laiko, taip pat primenama, kad buvusioji (jos išrinkimo laikas jau yra pasibaigęs) Vilniaus kolegija prieš šaukdama Sinodą turėjo susitarti su Lietuvos Evangelikų reformatų kolegija Biržuose, kuri yra išrinkta Lietuvos sinodo. Taigi be Biržų Kolegijos žinios Vilniaus Kolegija neturėjo juridinės galios šaukti Lietuvos sinodo. Biržų kolegijos atstovai nedalyvavo Vilniaus sinode, nes Švobiškio sinode buvo nutarta, kad Lietuvos sinodai šaukiami Biržuose.

1922 m. birželio 6 d. Kolegijos posėdyje Biržuose vėlgi aptariama gauta informacija apie šaukiamą Sinodą Vilniuje. Nutariama jokių atstovų į Vilnių nesiųsti, kadangi lenkų reformatai, kurie gyvena Želigovalskio okupuotoje Lietuvos srityje, sudaro tik mažą visos Lietuvos reformatų dalį ir negali kalbėti visos Lietuvos vardu, nes tai būtų „prisidėjimas prie Želigovalskio avantiūros ir įnešimas į Bažnyčią politikos“²⁴. Protokole vėl akcentuojamas 1919 m. Švobiškio sinodas, kuriame nutarta, kad Lietuvos evangelikų reformatų sinodo posėdžiai iš Lietuvos sostinės Vilniaus, kol jis bus išvaduotas, perkelti į kunigaikščių Radvilų gimtinę ir reformatų centrą Biržus²⁵.

Po Švobiškio sinodo visi sinodai rinkosi Biržuose, kol 1940 m. Vilniaus ir Biržų evangelikai reformatai susijungė²⁶.

¹ Mūsų žodis, Nr. 3–4, 1936, p. 72.

² *Letukienė N., Gineika J.* Istorija. Politologija, Vilnius: Alma litera, 2003, p. 131.

³ Ten pat, p. 133.

⁴ Prof. D. P. Jakubėnas, Kaunas, 1936, p. 237.

⁵ Ten pat, p. 238.

⁶ Ten pat, p. 238.

⁷ *Slavėnienė M. G.* Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčia 1915–1940 m. – Lietuvos evangelikų bažnyčios, Vilnius, 2003, p. 303.

- ⁸ *Mikelėnas J.* Trumpa Evangelikų reformatų bažnyčios 15 metų veikimo apžvalga. – Mūsų žodis, Biržai, Nr. 3–4, 1933 gruodis, p. 62, PL – 3384/2.
- ⁹ *Sėjėjas*, Nr. 2 (345), 1940, p. 2465.
- ¹⁰ *Slavėnienė M. G.* Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčia 1915–1940 m. – Lietuvos evangelikų bažnyčios, Vilnius, 2003, p. 304.
- ¹¹ Ten pat, p. 305
- ¹² Ten pat, p. 304.
- ¹³ Prof. D. P. Jakubėnas, Kaunas, 1936, p. 238.
- ¹⁴ 1919–1939 m. Sinodų kanonai, 1919 m. Švobiškyje, 1920–1939 m. Biržuose (1919 m. kanonas), BKM GEK – 18351/1.
- ¹⁵ *Sėjėjas*, Nr. 2 (345) 1940, p. 2465.
- ¹⁶ 1919–1939 m. Sinodų kanonai, 1919 m. Švobiškyje, 1920–1939 m. Biržuose (1919 m. kanonas), BKM GEK – 18351/1.
- ¹⁷ Lietuva (Lietuvių enciklopedija, t. 15), Vilnius, 1990, p. 177.
- ¹⁸ *Mikelėnas J.* Trumpa Evangelikų reformatų bažnyčios 15 metų veikimo apžvalga. – Mūsų žodis, Biržai, Nr. 3–4, 1933 gruodis, p. 62, PL – 3384/2.
- ¹⁹ 1919–1939 m. Sinodų kanonai, 1919 m. Švobiškyje, 1920–1939 m. Biržuose (1919 m. kanonas), BKM GEK – 18351/1.
- ²⁰ Prof. D. P. Jakubėnas, Kaunas, 1936, p. 238.
- ²¹ 1919–1939 m. Sinodų kanonai, 1919 m. Švobiškyje, 1920–1939 m. Biržuose (1919 m. kanonas), BKM GEK – 18351/1.
- ²² 1919–1939 m. sinodų memorialai. 1919 m. Švobiškyje, 1920–1939 m. Biržuose, BKM GEK – 18352/2.
- ²³ Lietuvos Evangelikų reformatų klegijos posėdžių protokolai. 1919 X–1924 VI 17 I dalis, 1920 m. spalio 7 d. kolegijos protokolas Nr. 5, PL – 4035/3.
- ²⁴ Lietuvos Evangelikų reformatų kolegijos posėdžių protokolai. 1919 X–1924 VI 17 I Idalis, 1922 m. birželio 6 d. kolegijos protokolas Nr. 22 (3 klausimas), PL – 4035/4.
- ²⁵ Ten pat.
- ²⁶ *Slavėnienė M. G.* Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčia 1915–1940 m. Lietuvos evangelikų bažnyčios, Vilnius, 2003, p. 339.

AIDA DULKIENĖ

EVANGELICAL REFORMERS' SYNOD IN ŠVOBIŠKIS IN 1919

SUMMARY

The Synod that took place in Švobiškis in 1919 resolved that the meetings of Evangelical Reformers' Synod would take place not in Vilnius, the capital of Lithuania till it would be liberated, but in Biržai, the homeland of Great Dukes Radvilos (Radziwill) and the centre of the Reformers. The Švobiškis Synod was the first in the independent Lithuania, later all synods took place in Biržai till 1940 when both parts (Vilnius and Biržai) merged.

Pasvalio krašto muziejus
P. Avižonio g. 6, LT-39149 Pasvalys

Gauta 2008 01 12
Atiduota spausdinti 2008 12 12